

ALEKSANDRA STACHELSKA

Uniwersytet w Białymstoku

NIELETNI JAKO SPRAWCY PRZESTĘPSTWA KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI W POLSCE – WYBRANE ASPEKTY KRYMINOLOGICZNE

1. WPROWADZENIE

Współczesny nam XXI wiek to okres gwałtownego rozwoju nowych technologii, narzędzi komunikacyjnych oraz Internetu. Nieunikniony postęp w sferze naukowo-technicznej, szczególnie technologii komputerowej, miał ułatwić człowiekowi poruszanie się w nowej rzeczywistości. Jakiegokolwiek granice czy bariery przestrzenne zostały zredukowane do minimum. Jednak taka sytuacja stworzyła nie tylko wiele nowych szans, lecz także wiele zagrożeń dla społeczeństwa. Jednym z nich jest kradzież tożsamości, która pomimo tego, że nie musi być tylko cyberprzestępstwem, to bardzo często wykorzystuje nowe formy identyfikacji człowieka (PIN, loginy, nicki, hasła dostępu), a co za tym idzie – postępującą informatyzację, zarówno w życiu czysto towarzyskim, jak i związanym z transakcjami finansowymi¹. Na świecie jako pierwsze zjawisko kradzieży tożsamości penalizowały kraje wysoko rozwinięte technologicznie, takie jak Stany Zjednoczone czy Kanada². W Polsce

¹ K. SOWIRKA, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, «Ius Novum» 1/2013, s. 64.

² A. LACH, *Kradzież tożsamości*, «Prawo i Prokuratura» 3/2012, s. 30.

to zjawisko zostało kryminalizowane nowelizacją kodeksu karnego Ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny (Dz. U. z 2011 r. Nr 72, poz. 381).

Postępujący wzrost dostępu do Internetu, komputerów oraz urządzeń mobilnych, a także znaczącą rolę, jaką odgrywają nieletni w tym procesie, potwierdzają statystyki. Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2019 r. ponad 83% gospodarstw domowych miało w domu przynajmniej jeden komputer. Znacznie częściej komputer w domu miały gospodarstwa z dziećmi (97,4%) niż gospodarstwa bez dzieci (76,0%)³. W 2019 r. komputera w Polsce używało 22,2 mln osób (w porównaniu z 2015 r. nastąpił wzrost o 12,5%). Natomiast największy udział osób regularnie korzystających z komputera odnotowano w grupie uczniów i studentów, w której odsetek ten wyniósł 97,8%. Zbliżony kształt miała sytuacja wśród osób z najmłodszej grupy wiekowej objętej badaniem (16–24 lata), gdzie odsetek regularnych użytkowników komputerów wyniósł 95,3%. Najmniejszy wskaźnik odnotowano wśród osób w wieku 65–74 lata (30,6%)⁴.

Udział gospodarstw domowych posiadających w domu łącze internetowe również systematycznie rośnie. W 2019 r. dostęp do Internetu w domu miało 86,7% gospodarstw domowych. Na przestrzeni analizowanych lat zdecydowanie częściej dostęp do Internetu w domu posiadały gospodarstwa domowe z dziećmi niż bez dzieci – różnica ta w 2019 r. wyniosła 18,9 punktów procentowych⁵. Natomiast szerokopasmowe łącze internetowe miało w 2019 r. prawie 96% gospodarstw domowych z dziećmi oraz 77% gospodarstw bez dzieci⁶. Obecnie jednak możliwość dostępu do Internetu nie ogranicza się jedynie do domu czy pracy; możliwe jest to praktycznie z każdego miejsca dzięki urządzeniom mobilnym. W 2019 r. z urządzeń przenośnych w celu łączenia się z Internetem poza domem lub miejscem pracy korzystało 58,7% osób

³ Główny Urząd Statystyczny, *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015–2019*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa–Szczecin 2019, s. 143.

⁴ *Ibidem*, s. 146.

⁵ *Ibidem*, s. 150.

⁶ *Ibidem*, s. 156.

w wieku 16–74 lata. Największy odsetek użytkowników niezmiennie odnotowano w grupie wiekowej 16–24 lata – 93,5% oraz wśród uczniów i studentów – 95,2%⁷.

Co zastanawiające, pomimo powyższego, od 2012 do 2018 r. nie wystąpiło wiele skazań z art. 190a § 2 k.k. ani wśród dorosłych, ani nieletnich sprawców. Wśród nieletnich za kradzież tożsamości osądzono od 4 do 48 osób rocznie, sięgając tym samym do 0,05% wszystkich popełnionych czynów karalnych oraz niemalże 6% wszystkich osądzonych nieletnich za popełnienie przestępstw przeciwko wolności. Wydaje się to skrajnie niską liczbą, wystarczy jednak zauważyć, że w analogicznym czasie liczba osób skazanych wśród dorosłych za przestępstwo kradzieży tożsamości nie była o wiele wyższa – rocznie wynosiła od 4 do 79 osób, a jednocześnie nigdy nie przekroczyła 0,03% osób skazanych za wszystkie popełnione w danym roku przestępstwa oraz nigdy nie przekroczyła 1% wszystkich skazanych za przestępstwa przeciwko wolności. W takim stanie rzeczy należałoby zastanowić się nad tym zjawiskiem, występującym wśród młodszych członków społeczeństwa.

Współcześni nieletni praktycznie od urodzenia stykający się z kulturą masową oraz nowymi technologiami stanowią coraz większe grono sprawców kradzieży tożsamości. Wydaje się, że jedną z przyczyn popełniania tego czynu karalnego przez dzieci i młodzież są znamienne cechy okresu dojrzewania, które w połączeniu z propagowanymi obecnie w mediach wzorami zachowania oraz z łatwym, jak nigdy dotąd, dostępem do wirtualnego świata sprzyjają eskalacji negatywnych zachowań skierowanych w stosunku do drugiej osoby. Pomimo obecnie stosunkowo niskiego odsetka osądzonych kradzieży tożsamości wśród nieletnich, nie należy bagatelizować tego zjawiska, jako że grupa ta jest jedną z głównych użytkowników nowych technologii, a osobowość oraz charakter nadal podlegają kształtowaniu.

Przytoczone dane wskazują na ogólnie dość niski odsetek popełnianych kradzieży tożsamości w stosunku do postępu technologicznego, który nastąpił w Polsce w ostatnich latach. Czy to oznacza, że w naszym kraju problem kradzieży tożsamości nie istnieje? Jak wygląda obraz

⁷ *Ibidem*, s. 180.

kradzieży tożsamości popełnianych przez nieletnich? Aby odpowiedzieć na powyższe pytania, analizie zostaną poddane aspekty kryminologiczne zjawiska.

2. PODSTAWA PRAWNA

Współcześnie, zarówno w sferze życia prywatnego, jak i zawodowego ogromnego znaczenia nabrały Internet oraz serwisy społecznościowe. Coraz częściej ludzie opierają swoje działania biznesowe na budowaniu własnej marki na platformach teleinformatycznych – sprawiło to, że dane osobowe oraz wizerunek tych osób stały się integralną częścią ich działalności gospodarczej, a zarazem bardzo wartościowym dobrem. Tym samym kradzież tożsamości w dobie dzisiejszego społeczeństwa informacyjnego stała się dotkliwa jak nigdy wcześniej⁸.

Polską odpowiedzią na zagrożenie kradzieżą tożsamości miał być art. 190a § 2 k.k. Ustawodawca wprowadził go nowelizacją kodeksu karnego w 2011 r., w jednym artykule ze stalkingiem⁹. Obecnie przepis został znowelizowany Ustawą o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 31 marca 2020 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 568), która weszła w życie z dniem ogłoszenia. Od tego

⁸ C. NOWAK, *Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne*, Warszawa 2014, s. 232.

⁹ Dotychczasowe brzmienie przepisu: „§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego”.

momentu treść przedstawia się następująco: „§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego”.

Przestępstwa zawarte w art. 190a § 1 i § 2 k.k. zagrożone są karą do 8 lat pozbawienia wolności. Typ kwalifikowany opisany w § 3 przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności od 2 lat do lat 12. Ściganie przestępstw określonych w § 1 oraz § 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego. Natomiast przestępstwo z § 3 jest ścigane z urzędu w trybie publicznoskargowym.

Pamiętać należy, że w przypadku popełnienia kradzieży tożsamości przez nieletnich inaczej wygląda zarówno kwestia zagrożenia sankcją karną, jak i tryb ścigania.

Zgodnie z art. 1 § 2 u.p.n.¹⁰ rozróżniamy trzy zakresy, obejmujące kategorię nieletniego:

- „osoby, które nie ukończyły lat 18, względem których stosuje się przepisy ustawy w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji;
- osoby, które dopuściły się czynu karalnego po ukończeniu lat 13, ale przed ukończeniem lat 17, wobec których toczy się postępowanie w sprawach o czyny karalne;

¹⁰ Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 969 ze zm.).

– osoby, względem których wykonywane są środki wychowawcze lub poprawcze, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21¹¹

Odmienne są formy sankcji za popełnienie kradzieży tożsamości przez nieletnich. W oparciu o ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich mogą wobec nieletniego zostać zastosowane środki wychowawcze oraz środek poprawczy w formie umieszczenia w zakładzie poprawczym. Do środków wychowawczych należą między innymi nadzór kuratora lub rodziców, upomnienie, zobowiązanie do określonego postępowania – do przeproszenia pokrzywdzonego lub wykonywania prac społecznych¹².

W kontekście nieletnich nie mamy do czynienia z trybem ścigania na wniosek pokrzywdzonego. Artykuł 4 u.p.n. wyraźnie stanowi o trybie publicznoskargowym:

„§ 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego właściwego organu, szkoły, sądu rodzinnego, policji [...].

§ 2. Każdy, kto dowiedziawszy się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub policję.

§ 3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności

¹¹ E. GUZIK-MAKARUK, W. FILPKOWSKI, *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki*, [w:] E.W. PŁYWACZEWSKI, S. REDO, E.M. GUZIK-MAKARUK, K. LASKOWSKA, W. FILPKOWSKI, E. GLIŃSKA, E. JURGIELEWICZ-DELEGACZ, M. PERKOWSKA, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2019, s. 44..

¹² E. JURGIELEWICZ-DELEGACZ, *Przestępczość nieletnich*, [w:] *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 329.

niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu”.

3. ASPEKTY KRYMINOLOGICZNE

3.1. Fenomen kradzieży tożsamości wśród nieletnich

Przestępczość wśród nieletnich od dłuższego czasu jest zagadnieniem interesującym kryminologów. Wpłynęło na to kilka elementów: nadzieja na resocjalizację młodzieży, uwrażliwienie na problemy młodego pokolenia oraz możliwość bardziej dokładnego niż w przypadku dorosłych zdefiniowania proweniencji przestępczości¹³.

Aby zilustrować przestępczość ujawnioną, przedstawić strukturę przestępczości (rozkład przestępczości pod względem rodzaju popełnianych przestępstw) oraz dynamikę przestępczości kradzieży tożsamości wśród nieletnich (tempo i kierunek zmian elementarnych cech zbioru czynów przestępczych)¹⁴, na potrzeby pracy autorka posłużyły się statystykami sądowymi.

Powodem tego jest zmiana w zakresie gromadzenia danych. Od 1 stycznia 2014 r. zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014¹⁵ Policja zaprzestała prezentowania danych o czynach zabronionych nieletnich oraz osobach, które się ich dopuściły. Od 2014 r. to Ministerstwo Sprawiedliwości zobowiązane jest do gromadzenia i przekazywania do Głównego Urzędu Statystycznego danych o osobach nieletnich i ich czynach karalnych¹⁶. W Krajowym Systemie Informacyjnym Policji (KSIP) zbierane są tylko dane w oparciu o postępowania przygotowawcze prowadzone wyłącznie przez Policję. Dodatkowo, warto zwrócić uwagę na fakt, że informacje o osobach nieletnich i ich czynach

¹³ A. CICHY, C. SZYJKO, *Nieletni jako przestępca w XXI wieku – studium uwarunkowań społeczno-prawnych*, Warszawa 2014, s. 210.

¹⁴ M. KUĆ, *Kryminologia*, Warszawa 2013, s. 46-47.

¹⁵ Dz. U. z 2013 r. poz. 1159 ze zm.

¹⁶ Por. <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-nieletni/50256,Przestepczosc-nieletnich-1990-2013.html> (dostęp: 20 lutego 2020 r.).

gromadzone są wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd rodzinny postępowania. Nie występuje natomiast żadne unormowanie, które nakładałoby na sądy rodzinne obowiązek przekazywania takiej informacji Policji¹⁷. Analizowanie więc zjawiska przestępczości wśród nieletnich wyłącznie na podstawie danych, w których posiadaniu jest Policja, mogłoby znacząco zniekształcić jego obraz.

Kradzież tożsamości w kodeksie karnym została zakwalifikowana jako jedno z przestępstw przeciwko wolności. Poniższa tabela przedstawia interesującą zależność. Ogólna liczba skazań nieletnich z roku na rok maleje – od 2011 do 2018 r. nastąpił ponad dwukrotny spadek. Jednocześnie można zauważyć tendencję wzrostową wśród przestępstw z kategorii przeciwko wolności; w 2011 r. stanowiły one 5,06% wszystkich przestępstw, natomiast w 2018 r. odsetek ten wyniósł już 8,37%. Wśród dorosłych odsetek jest znacznie mniejszy, od lat utrzymuje się na poziomie około 3%. Te i inne dane potwierdzają pogląd o wzroście zachowań agresywnych wśród nieletnich, a odejściu od typowych przestępstw między innymi przeciwko mieniu czy życiu i zdrowiu¹⁸.

Tabela 2 przedstawia udział procentowy liczby skazań za przestępstwo przeciwko kradzieży tożsamości w ogólnej liczbie skazań wśród nieletnich. Pomimo tego, że odsetek ten wydaje się niewielki, można zauważyć jego systematyczny wzrost, w szczególności z roku 2017 do 2018, gdzie wzrósł o 0,25 punktów procentowych. W kontekście dorosłych odsetek ten nie przekroczył 0,30%.

Tab. 1. Udział procentowy skazań za przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań w Polsce

Rok	Ogólna liczba skazań	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Udział procentowy skazań za przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań
2018	9754	816	8,37
2017	9657	771	7,98
2016	11 355	712	6,27

¹⁷ E. JURGIELEWICZ-DELEGACZ, *op. cit.*, s. 333.

¹⁸ Por. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 20 lutego 2020 r.).

Rok	Ogólna liczba skazań	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Udział procentowy skazań za przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań
2015	12 237	763	6,24
2014	16 388	895	5,46
2013	19 135	1097	5,73
2012	20 980	1124	5,36
2011	22 807	1155	5,06

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

Tab. 2. Liczba skazań za popełnienie kradzieży tożsamości oraz ich udział procentowy w ogólnej liczbie skazań

Rok	Ogólna liczba skazań	Liczba skazań za kradzież tożsamości	Udział procentowy skazań za przestępstwo kradzieży tożsamości w ogólnej liczbie skazań
2018	9754	48	0,49
2017	9657	24	0,25
2016	11 355	22	0,19
2015	12 237	25	0,20
2014	16 388	32	0,20
2013	19 135	21	0,11
2012	20 980	7	0,03

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

W dalszej kolejności został ukazany wzrost udziału procentowego skazań za przestępstwo kradzieży tożsamości wśród przestępstw przeciwko wolności. W tabeli można zauważyć postępujący wzrost od 2012 do 2015 r. Następnie przez 3 lata udział ten nieco spadł, pozostając jednak nadal na poziomie 3%, żeby w 2018 r. gwałtownie wzrosnąć. W tabeli został również ukazany udział § 3, tj. targnięcia się na życie pokrzywdzonego, jednak nie sposób bez dostępu do akt spraw stwierdzić, czy zachowanie to było wynikiem stalkingu czy kradzieży tożsamości, ponieważ oba te przestępstwa § 3 obejmuje.

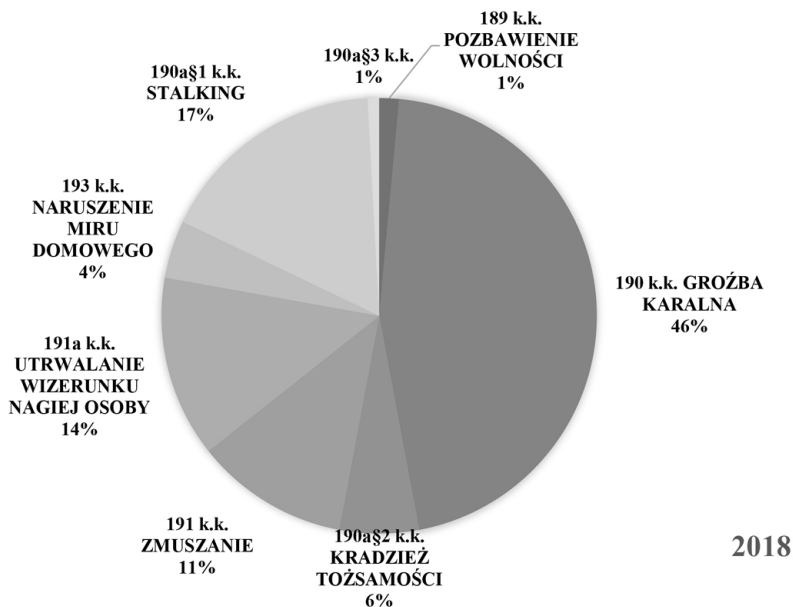
Tab. 3. Udział procentowy przestępstw z art. 190a k.k. w ogóle skazań za przestępstwa przeciwko wolności w latach 2012-2018

Rok	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Udział procentowy przestępstw kradzieży tożsamości w ogóle skazań za przestępstwa przeciwko wolności	
		§ 2	§ 3
2018	816	5,88	0,86 (7 spraw)
2017	771	3,11	0,91 (7 spraw)
2016	712	3,09	–
2015	763	3,28	0,52 (4 sprawy)
2014	895	3,58	0,6 (5 spraw)
2013	1097	1,91	–
2012	1124	0,62	0,08 (1 sprawa)

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

Wykres 1 przedstawia udział procentowy skazań za poszczególne przestępstwa w kategorii przestępstw przeciwko wolności. Można dostrzec, że w 2018 r. kradzież tożsamości znalazła się na piątym miejscu najczęściej popełnianych przestępstw przeciwko wolności – z sześcioprocentowym udziałem. Porównując to z danymi dotyczącymi dorosłych, gdzie udział ten wynosi około 1%, może to prowadzić do zastanowienia nad paradoksalnie większą popularnością tego zjawiska wśród osób nieletnich. Pytanie, czy jest to jedynie trend w kwalifikowaniu zachowań przez sądy rodzinne, czy wzrost ten jest realny i czy może podlegać dalszemu postępowi.

Tabele 4 i 5 przedstawiają podział nieletnich sprawców czynów karalnych ze względu na płeć. Średnio w latach 2012-2018 dziewczęta stanowiły 21,3% sprawców wszystkich czynów karalnych, natomiast w przypadku kradzieży tożsamości w identycznym przedziale czasowym udział ten jest znacząco wyższy – wynosi 41,9%. Przyczyny tego zjawiska mogą być różne; kradzież tożsamości w formie przedstawionej przez polskiego ustawodawcę nierzadko związana jest ze stalkingiem, ponieważ nacechowana jest specjalną intencją sprawcy. Może to wyjaśniać większy wskaźnik feminizacji – dziewczęta coraz częściej wykazują

Wykres 1. Rozkład udziału skazań za poszczególne rodzaje przestępstw przeciwko wolności w ogóle skazań za przestępstwa tej kategorii w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

zachowania agresywne zarówno w formie fizycznej, jak i psychicznej¹⁹. Przy tego rodzaju przestępstwie, dziewczęta można przypuszczać, że nierzadko używają mediów społecznościowych lub innych zdobyczy nowych technologii, podszywając się pod drugą osobę w celu wyrządzenia jej szkody.

Tabela 5 z kolei zawiera dane statystyczne w zakresie nieletnich sprawców czynów karalnych ogółem z podziałem na chłopców i dziewczęta.

¹⁹ M. TOEPLITZ-WINIEWSKA, M. WINIEWSKI, *Czy dziewczęta stają się coraz bardziej agresywne? Próba meta-analizy badań z lat 1997-2011*, [w:] *Agresja, socjalizacja, edukacja*, red. H.J. GRZEGOŁOWSKA-KLARKOWSKA, Warszawa 2012, s. 127.

Tab. 4. Nietelni sprawcy kradzieży tożsamości według płci w latach 2012-2018

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Chłopcy	3	12	23	9	16	14	27	104
Dziewczęta	4	9	9	16	6	10	21	75
Udział procentowy dziewcząt	57,1	42,9	28,1	64	27,3	41,7	43,8	41,9
Razem	7	21	32	25	22	24	48	179

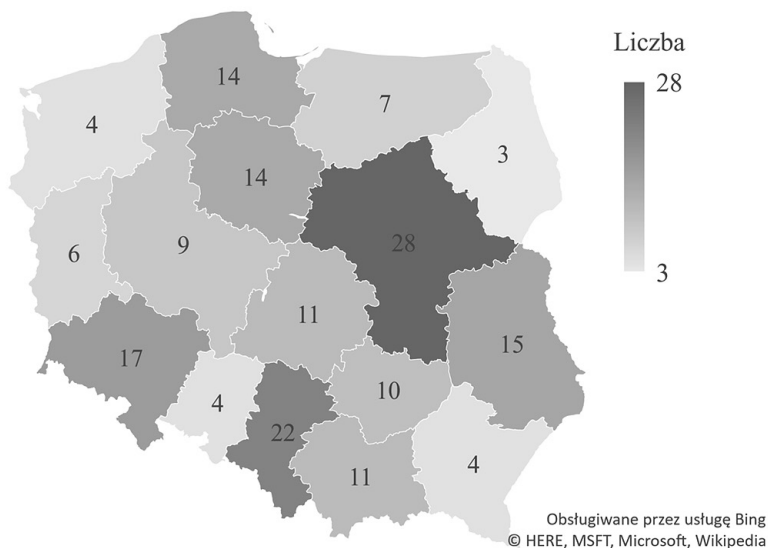
Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

Tab. 5. Nietelni sprawcy czynów karalnych według płci w latach 2012-2018

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Łącznie
Chłopcy	16888	15300	12 922	9617	8735	7367	7491	78390
Dziewczęta	4092	3835	3466	2620	2620	2290	2263	21186
Udział procentowy dziewcząt	19,5	20	21,1	21,4	23,1	23,7	23,20	21,3
Razem	20980	19135	16388	12237	11355	9657	9754	99576

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

Grafika 1 przedstawia rozkład geograficzny popełnionych w latach 2012-2018 kradzieży tożsamości przez nietelnych. Najwięcej tego typu czynów zostało osądzonych w województwie mazowieckim – 28, śląskim – 22, dolnośląskim – 17. Najmniej natomiast zanotowano w powyższych latach w województwie podlaskim – 3 oraz w podkarpackim, opolskim i zachodnio-pomorskim – po 4 przypadki.

Grafika 1. Nietelni sprawcy kradzieży tożsamości według województw w latach 2012-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Tabela 6 przedstawia liczbę skazań za przestępstwa z art. 190a § 2 k.k. oraz rodzaje orzeczonych środków od roku 2012, czyli od momentu pierwszego zapadłego orzeczenia do 2018. Pomimo tego, że w 2018 r. w porównaniu z 2012 liczba skazań za kradzież tożsamości wśród nietelnych wzrosła i procentowo przewyższyła dorosłych, to nadal można się zastanawiać, czy wzrost ten jest adekwatny do skoku technicznego, jaki nastąpił w ostatnich latach w Polsce. Ciemna liczba mogłaby wynikać z wielu czynników. Między innymi z wadliwości konstrukcji przepisu, która powoduje, że konieczne jest przypisanie zamiaru bezpośredniego kierunkowego sprawcy. Zabieg taki jest niezwykle trudny, stosunkowo łatwo się przed nim obronić, twierdząc, że podszywało się pod inną

Tab. 6. Prawomocnie skazani nieletni na podstawie art. 190a § 2 k.k. w latach 2012-2018

	Nadzór				Zobowiązanie do				
	Liczba sprawców	Ogółem orzeczone środki	Upomnienie	kuratora	rodziców	Umieszczenie w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą	przeprószczenia pokrzywdzonego	podjęcia nauki	praca na rzecz społeczności
2018									
Art. 190a § 2	48	52	26	4	4	0	7	3	6
Chłopcy	27	30	15	2	3	0	5	0	4
Dziewczęta	21	22	11	2	1	0	2	3	2
2017									
Art. 190a § 2	24	26	15	5	0	0	3	0	2
Chłopcy	14	15	9	2	0	0	2	0	1
Dziewczęta	10	11	6	3	0	0	1	0	1
2016									
Art. 190a § 2	22	26	10	4	3	1	5	0	0
Chłopcy	16	19	9	2	2	1	3	0	0
Dziewczęta	6	7	1	2	1	0	2	0	0
2015									
Art. 190a § 2	25	30	16	4	0	1	3	2	3

	Nadzór				Zobowiązanie do				
	Liczba sprawców	Ogółem orzeczone środki	Upomnienie	kuratora	rodziców	Umieszczenie w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą	przeprószczenia pokrzywdzonego	podjęcia nauki	praca na rzecz społeczności
Chłopcy	9	11	6	1	0	1	1	0	1
Dziewczęta	16	19	10	3	0	0	2	2	2
2014									
Art. 190a § 2	32	36	19	2	5	0	5	1	3
Chłopcy	23	27	11	2	4	0	5	1	3
Dziewczęta	9	9	8	0	1	0	0	0	0
2013									
Art. 190a § 2	21	22	15	3	0	0	1	1	1
Chłopcy	12	13	8	2	0	0	1	1	0
Dziewczęta	9	9	7	1	0	0	0	0	1
2012									
Art. 190a § 2	7	9	4	1	0	0	2	0	0
Chłopcy	3	3	3	0	0	0	0	0	0
Dziewczęta	4	6	1	1	0	0	2	0	0
2012-2018									
RAZEM	179	201	105	23	12	2	26	7	15

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>.

osobę na przykład jedynie dla zabawy, a nie w celu spowodowania jej szkody majątkowej lub osobistej. Niestety pomimo sygnalizowania tego problemu przez doktrynę, w ostatniej nowelizacji i nie uwzględniono tego postulatu. Kolejnym powodem mogą być braki w przeszkoleniu policji z zakresu nowych technologii, co prowadzi do braku możliwości wykrycia sprawcy przestępstwa lub zabezpieczenia dowodów cyfrowych. Następną przyczyną ciemnej liczby przestępstw kradzieży tożsamości może być kwalifikowanie tego przestępstwa jako innego przestępstwa z kodeksu karnego, w wyniku jego wadliwości, na przykład zniesławienia, oszustwa, posługiwanie się dokumentem tożsamości innej osoby. W przypadku nieletnich może to być również strach ofiary przed zgłoszeniem przestępstwa, jeśli treści ujawnione przed sprawcę były wstydlive (nagie fotografie, szczegóły z życia szkolnego itp.).

W zakresie przestępstwa kradzieży tożsamości od 2012 do 2018 r. orzeczono 201 środków wychowawczych wobec 179 nieletnich sprawców. W tabeli zostały zawarte najczęściej orzekane środki. Najczęściej, bo aż 105 razy, orzekano upomnienie. Zobowiązanie do przeproszenia pokrzywdzonego było drugim w kolejności orzekanym środkiem, jednakże przepaść liczbowa jest ogromna – 26 orzeczeń, czyli niemalże 5 razy mniej niż upomnień. Nadzór kuratora zastosowano 23 razy; zobowiązanie do prac na rzecz społeczności – 15 razy; nadzór rodziców – 12 razy. Co interesujące, 2 razy sądy zdecydowały się na umieszczenie nieletniego sprawcy w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą oraz 1 raz w szpitalu psychiatrycznym (nie ujęto w tabeli).

W ciągu sześciu lat decyzje co do rodzaju orzekanych środków uświadamiają, że sądy nie uznają przypadków przestępstwa kradzieży tożsamości za zbyt poważne (w obowiązującym obecnie kształcie), skoro najczęściej orzekane były jedynie upomnienia wobec sprawców. Trudno stwierdzić, czy uciekanie się jedynie do tego środka spełnia rolę wychowawczą oraz prewencyjną oraz czy nie powinno się bardziej obserwować nieletnich, którzy już w tak młodym wieku przejawiają niepokojące zachowania.

3.2. Zapobieganie i zwalczanie zjawiska kradzieży tożsamości

Trzecim działem kryminologii jest „profilaktyka kryminalna”, czyli działalność, której celem jest likwidowanie przestępczości lub jej skutków²⁰.

W ramach profilaktyki kryminalnej można wyróżnić dwie strategie zapobiegania przestępczości: destruktywną (działania są skupione na eliminowaniu symptomów przestępczości i bezpośrednio skierowane przeciwko zwalczanym zachowaniom) oraz kreatywną (koncentruje się na podejmowaniu „działań pożądaných, aby wypierały przestępczość lub nie pozostawiały dla niej miejsca”²¹).

Metodami strategii destruktywnej są: uniemożliwianie, wytłumianie oraz zagrożenie, natomiast strategii kreatywnej: szkolenie, przekonywanie, propaganda, informowanie oraz przetwarzanie²².

Sposobów zapobiegania kradzieży tożsamości jest stosunkowo wiele, poczynając od zabezpieczeń technicznych i organizacyjnych, ograniczania publicznego dostępu do danych osobowych w formie elektronicznej, obowiązku notyfikacyjnego podmiotów przetwarzających dane osobowe, kończąc na edukacji społeczeństwa, która wydaje się jednym z ważniejszych elementów²³. Niejednokrotnie zabezpieczenia komputerowe nie pomagają, gdy użytkownicy sami dobrowolnie wrzucą niewrażliwe dane na swój temat (np. na portalach społecznościowych).

Raport TNS OBOP z 2008 r. wskazał, że 34% użytkowników w wieku 16-24 lata udostępniało swój adres domowy, numer telefonu czy adres mailowy na portalach społecznościowych²⁴. Zapobieganie kradzieży tożsamości już w świecie realnym nie jest łatwym zadaniem, a co dopiero w wirtualnym. Wydaje się, że szczególnie należy uczyć młodzież na różnice w obu tych sferach życia i zagrożenia z tym związane.

Od 2011 r. w Polsce przeprowadzono wiele kampanii społecznych, kierowanych do ogółu społeczeństwa, mających na celu uświadamianie

²⁰ M. Kuć, *op. cit.*, s. 160-161.

²¹ *Ibidem*, s. 161.

²² J. BŁACHUT, A. GABERLE, K. KRAJEWSKI, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s. 472-473.

²³ A. LACH, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015, s. 145-162.

²⁴ *Ibidem*, s. 163.

obywateli o metodach kradzieży tożsamości oraz o sposobach niwelujących ryzyko stania się ofiarą omawianego przestępstwa.

W październiku 2013 r. Generalny Inspektor Danych Osobowych oraz firma Fellowes zorganizowali kampanię „Tydzień zapobiegania kradzieży tożsamości”. Akcja polegała na rozpowszechnianiu ankiety, dzięki której można było zweryfikować, w jakim stopniu chronimy swoje dane osobowe²⁵. W 2015 r. rozpoczęto wspólną akcję informacyjno-edukacyjną Policji i Biura Informacji Kredytowej, pod hasłem „Bezpieczna tożsamość. Nieskradzone życie”, tworząc stronę internetową, na której zamieszczane są porady dotyczące na przykład postępowania w sytuacji utraty dokumentów²⁶. W zakresie uświadamiania społeczeństwa oraz dokształcania pracowników organów ścigania w kwestii możliwości popełniania przestępstwa kradzieży tożsamości, w całej Polsce organizowane są konferencje; na przykład 19 stycznia 2016 r. w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie odbyła się objęta honorowym patronatem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji konferencja naukowa „Kradzież tożsamości”²⁷; 22 listopada 2016 r. w Warszawie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych oraz Wydział Administracji i Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej zorganizowali konferencję naukową „Kradzież tożsamości w Internecie”²⁸, natomiast 2-6 grudnia 2016 r. w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Licencja na bezpieczeństwo”, zorganizowana przez Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22, podczas której dwa panele poświęcono bezpieczeństwu w sieci, w tym poruszono tematykę kradzieży tożsamości²⁹.

W 2014 r. przeprowadzono kampanię edukacyjną przez firmę Fellowes przy współpracy z Biurem Informacji Kredytowej „STOP! Nie daj się okraść. Chroń swoją tożsamość”, która weryfikowała stan wiedzy

²⁵ Por. <http://www.giodo.gov.pl/1520036/> (dostęp: 4 maja 2019 r.).

²⁶ Por. <https://nieskradzone.pl/> (dostęp: 4 maja 2019 r.).

²⁷ Por. <http://www.policja.pl/pol/aktualnosci/121339,Kradziez-tozsamosci-konferencja-naukowa.html> (dostęp: 4 maja 2019 r.).

²⁸ Por. http://giodo.gov.pl/1520255/id_art/9674/j/pl (dostęp: 4 maja 2019 r.).

²⁹ Por. <https://paragraf22.eu/post/2016-11-licencja-na-bezpieczenstwo/> (dostęp: 4 maja 2019 r.).

społeczeństwa na temat zjawiska kradzieży tożsamości. W badaniach uwzględnione zostały między innymi: skala zjawiska, znajomość problematyki kradzieży tożsamości, sposoby zabezpieczania się przed kradzieżą oraz zachowania społeczne wpływające na poziom zagrożenia³⁰.

Kampanie oraz informacje o przestępstwie kradzieży tożsamości, a także sposobach uchronienia się przed nim często są przedstawiane na stronach internetowych nie tylko Komend Policji, lecz także banków czy firm zajmujących się oprogramowaniem antywirusowym (np. Bank PKO BP, firma Norton by Symantec, Avast Software s.r.o.).

Ze względu na specyfikę nieletniego nie można pominąć również kwestii zwalczania przestępczości nieletnich, która nie powinna się opierać tylko na profilaktyczno-prewencyjnej płaszczyźnie, ale również na resocjalizacyjno-korekcyjnej³¹. Odpowiednia diagnoza resocjalizacyjna oraz zastosowane środki wymagają ogromnej wiedzy eksperckiej, ale jako że celem jest zapobieżenie dalszej działalności przestępczej lub demoralizacji nieletniego, jest ona niezwykle ważna.

Przeciwdziałanie oraz zwalczanie kradzieży tożsamości jest trudnym zadaniem, biorąc pod uwagę rozwój coraz to nowych technologii oraz nowych metod łamania zabezpieczeń, a także wrażliwej i podatnej na kształtowanie osobowości nieletnich. W dość efektywny sposób można jednak zapobiec przestępstwu kradzieży tożsamości, ponieważ w dużej mierze częściowo to od ofiary zależy, czy stanie się pokrzywdzonym przestępstwem kradzieży tożsamości. Nie bez znaczenia jest wpływ środowiska rodzinnego, szkolnego, rówieśniczego w kształtowaniu prawidłowych postaw nieletnich; te dysfunkcyjne mogą być katalizatorem zachowań przestępczych³². Dlatego też strategia uniemożliwiania, czyli informowania społeczeństwa o możliwościach zabezpieczania swoich danych osobowych, a tym samym utrudniania sprawcom popełnienia analizowanego przestępstwa oraz reagowania na przejawy demoralizacji w tym zakresie wśród nieletnich jest słusznym zabiegiem.

³⁰ Por. <http://ochronatozsamosci.pl/> (dostęp: 4 maja 2019 r.).

³¹ A. CICHY, C. SZYJKO, *op. cit.*, s. 146.

³² *Ibidem*, s. 211-223.

Czy przedstawiona profilaktyka kryminalna odniosła pozytywny skutek? Trudno to jednoznacznie określić. Oczywiście przy z jednej strony tak nikłej liczbie popełnianych przestępstw kradzieży tożsamości w Polsce przez nieletnich i powierzchownej ocenie zjawiska można by stwierdzić, że właściwie nie występuje żaden problem i jest to zasługa profilaktyki kryminalnej, jednak porównując to z danymi dotyczącymi kradzieży tożsamości popełnianej przez dorosłych, nasuwają się co do tego wątpliwości. Liczba nieletnich sprawców skazanych za kradzież tożsamości systematycznie rośnie, szczególnie w ostatnich latach. Prawdopodobnie gdyby nie ograniczenia w zakresie strony podmiotowej, trudności organów ścigania w zakresie wyszukiwania w cyberprzestrzeni czy wstydu ofiar przed zgłaszaniem przestępstwa, odnotowanych przypadków tego czynu karanego mogłoby być ujawnionych jeszcze więcej. Niepokojący jest również wzrost prób samobójczych, które stanowią większy odsetek niż w przypadku osób dorosłych, niestety ze względu na konstrukcję § 3 nie można z całą pewnością stwierdzić, czy jest to pokłosie stalkingu czy kradzieży tożsamości. W związku z powyższym należałoby się nie tylko bliżej przyjrzeć temu zjawisku, lecz także podjąć kroki w celu zapobieżenia takim zachowaniom wśród młodzieży, w szczególności poprzez działania edukacyjne

NIELETNI JAKO SPRAWCY PRZESTĘPSTWA KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI W POLSCE – WYBRANE ASPEKTY KRYMINOLOGICZNE

Streszczenie

Przestępstwo kradzieży tożsamości coraz częściej podnoszone jest w mediach jako zagrożenie XXI wieku. Do tej pory naukowcy w Polsce zajmowali się badaniem form kryminalizacji oraz fenomenem zjawiska wśród dorosłych. Z racji dynamicznego rozwoju w ostatnich latach nowych technologii, które wydają się determinantem wzrostu zagrożenia omawianym przestępstwem oraz najwyższym udziałem młodych użytkowników w korzystaniu z efektów nowych technologii, autorka postanowiła przyjrzeć się zjawisku wśród osób nieletnich.

Artykuł opisuje wybrane aspekty kryminologiczne, podejmując próbę ukazania na podstawie statystyk sądowych fenomenu zjawiska kradzieży tożsamości wśród nieletnich oraz możliwości zapobiegania i zwalczania tego przestępstwa. W opracowaniu nierzadko informacje dotyczące nieletnich konfrontowane są ze zjawiskiem występującym wśród osób dorosłych, co wzbogaciło ocenę sytuacji kradzieży tożsamości popełnianej przez nieletnich w Polsce.

JUVENILE IDENTITY THEFT OFFENDERS IN POLAND: SELECTED CRIMINOLOGICAL ASPECTS

Summary

Identity theft is being presented more and more often in the media as a 21st-century problem. Up to now, scientists in Poland have focused on adult identity theft offenders. In view of the dynamic development of new technologies in recent years, which is contributing both to the spread of identity theft as well as to young consumers' growing share in the use of new technologies, I decided to look at the incidence of identity theft among juveniles.

The article describes selected criminological aspects of this relatively new offence, and attempts to show its commission by juveniles on the basis of court records, and to describe its prevention and combating. The article compares and contrasts data on the offence committed by juveniles with the corresponding figures for adult offenders, enhancing what we know about identity theft committed by Polish juveniles.

Słowa kluczowe: kradzież tożsamości; nieletni; kryminologia; prawo karne.

Keywords: identity theft; juveniles; criminology; criminal law.

Literatura

- BŁACHUT J., GABERLE A., KRAJEWSKI K., *Kryminologia*, Gdańsk 2007.
- CICHY A., SZYJKO C., *Nieletni jako przestępca w XXI wieku – studium uwarunkowań społeczno-prawnych*, Warszawa 2014.
- GUZIK-MAKARUK E., FILIPKOWSKI W., *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki*, [w:] E.W. PŁYWACZEWSKI, S. REDO, E.M. GUZIK-MAKARUK, K. LASKOWSKA, W. FILIPKOWSKI, E. GLIŃSKA, E. JURGIELEWICZ-DELEGACZ, M. PERKOWSKA, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2019, s. 21-66.
- GLÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2015–2019*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa–Szczecin 2019.
- JURGIELEWICZ-DELEGACZ E., *Przestępczość nieletnich*, [w:] E.W. PŁYWACZEWSKI, S. REDO, E.M. GUZIK-MAKARUK, K. LASKOWSKA, W. FILIPKOWSKI, E. GLIŃSKA, E. JURGIELEWICZ-DELEGACZ, M. PERKOWSKA, *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2019, s. 327-346.
- KUĆ M., *Kryminologia*, Warszawa 2013.
- LACH A., *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015.
- LACH A., *Kradzież tożsamości*, «Prawo i Prokuratura» 3/2012, s. 29-39.
- NOWAK C., *Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne*, Warszawa 2014.
- SOWIRKA K., *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, «Ius Novum» 1/2013, s. 64-80.
- TOEPLITZ-WINIEWSKA M., WINIEWSKI M., *Czy dziewczęta stają się coraz bardziej agresywne? Próba meta-analizy badań z lat 1997-2011*, [w:] red. H.J. GRZEGOŁOWSKA-KLARKOWSKA, *Agresja, socjalizacja, edukacja*, Warszawa 2012, s. 117-132.